

İSLAMİ FİNANSIN TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ

Muhammed Koca GÜLER

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İktisat Bölümü Mezun (2021)

İslam İktisadi ve Finansı Akademisi

İHTİSAS
AKADEMİ

İslami finans kavramsal olarak en basit anlamda; ‘İslam hukukuna göre işleyen finansal sistemdir’ şeklinde ifade edilebilir (Alrifai, 2015). İslam hukukunun temel alınması, birtakım fihki ilkelerin belirlenmesini beraberinde getirmiştir. Temel düzeyde bu ilkeler; faiz (riba) yasağı, kumar ve benzeri faaliyetlerden kaçınma (maysir), aşırı belirsizlikten kaçınma (garar) ve risk paylaşımıdır.

Türkiye’de, İslami finansa yönelik çalışmaların sistematik ve kronolojik bir şekilde ele alınacağı bu makalede ilk olarak 1900-2000 yılları arasındaki gelişmelere yer verilecek olup akabinde 2000’li yıllardan günümüze kadarki değişimler ve gelişmeler incelenecektir.

1900-2000 Arası Yaşanan Gelişmeler

Bu dönemde ilk göze çarpan gelişme, 1913’te Adapazarı İslam Ticaret Bankasının kurulmasıdır. Banka, Adapazarı’nda bir grup müteşebbis tarafından yabancı sermayeli bankaların istismarını önlemek amacıyla kurulmuştur. Kuruluşunun ardından bankanın düşük faizle kredi vermeyi taahhüt etmesi banka faaliyetlerinin İslam’a uygunluğunun sorgulanmasına neden olmuştur. Belirtmek gerekir ki Adapazarı İslam Ticaret Bankasının içinde geçen ‘İslam’ kelimesi bankayı gayrimüslim bankalarından ayırmak için kullanılmıştır. Banka 1919 yılında komandite yapıdan çıkarak, padişahın onayıyla ‘Adapazarı İslam Ticaret Bankası Osmanlı AŞ’ unvanını almıştır. Cumhuriyet ilan edildikten sonra ilk olarak bankadan ‘Osmanlı’ kelimesi akabinde de ‘İslam’ kelimesi çıkarılarak bankanın ismi ‘Adapazarı Türk Ticaret Bankası’ olmuştur. Takip eden yıllarda bankanın merkezi de Adapazarı’ndan Ankara’ya taşınarak ‘Türk Ticaret Bankası’ ismi ile nihai halini almıştır. Türk Ticaret Bankasına 1997 yılında yaşadığı finansal zorluklar nedeniyle TMSF tarafından el konulmuştur. Banka halen TMSF bünyesinde. Sonuç olarak Adapazarı İslam Ticaret Bankası kuruluş sözleşmesinde şer’i esaslara göre faaliyetlerini sürdüreceğini beyan eden, yabancı bankerler/sermayedarlar karşısında Müslüman esnafı yani reel ekonomiyi desteklemeyi amaçlayan ve isminin başına da sıfat olarak kendisini mevcut gayrimüslim yapılardan farklılaştırmak için “İslam” kelimesini koyan, özel sektör girişimiyle kurulmuş bir banka olarak faaliyet göstermiştir.¹ Faizsiz finans adına ilk kamu atılımı ise 1975’te Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB) ile gerçekleşmiştir.

1- Özdemir, M. ve Aslan, H. (2017). Türkiye’de İslami Finansın Dönüşümünün Ekonomik Politiki. SETA Yayınları. <https://setav.org/assets/uploads/2017/06/Rapor85IslamiFinans.pdf>

DESİYAB’ın kuruluş kararnamesinde ‘kar ortaklığı’ esaslı sıkça belirtilmiştir.² DESİYAB şu an faaliyetlerine ‘Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası’ olarak devam etmektedir.

Bugünkü katılım bankacılığının temeli olan Özel Finans Kurumları’nın (ÖFK) faaliyet iznine ilişkin karar 25.02.1984 tarihli ve 18323 sayılı resmi gazete de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 1984). Yapılan düzenlemenin ardından ilk olarak 1985’te Albaraka Türk ÖFK ve Faysal Finans’ın açılışını 1989’da Kuveyt Türk ÖFK takip ederken, sonrasında 1991’de Anadolu ÖFK ve 1995’te İhlas ÖFK kurulmuştur. ÖFK’lar kuruluşunun ardından bir dizi tartışmalara da sebebiyet vermiştir. Bu tartışmalara kuruldukları dönemdeki siyasi atmosferin sürekli değişimi de zemin hazırlamıştır. Konuyla ilgili Orman (2001); “Dindar çevreler bu kurumları İslami kurallara yeterince uygun olmadıkları noktasında eleştirirken, laik çevreler ise onları dini nitelikli kurumlar olduğu için eleştirmektedirler” şeklinde ifade etmiştir. Söz konusu tartışmalara, yasal olarak bazı düzenlemelerin yapılmaması da eklenince, ÖFK’lar için likidite krizi kaçınılmaz hale gelmiştir. Yaşanan krizin derinleşmemesi adına atılan ilk adım, 19 Aralık 1999’da 23923 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan ve ÖFK’ların Bankacılık Kanuna tabi tutulacağına dair Kanun değişikliği olmuştur.³

2000’den Günümüze Yaşanan Gelişmeler

2000’li yıllara gelindiğinde, ülkeye, o yıllara kadar hakim olan siyasi havanın doğurduğu tatsız gelişmelere İhlas ÖFK’nın faaliyetlerini sonlandırmasının da eklenmesi, İslami finans adına yeni adımların atılmasına sebebiyet vermiştir. Daha öncede birçok yazısında dile getirdiği üzere Hazıroğlu (2006) bu süreci “Mevcut kavramlar ve tabirler, kar ve zarara katılmayı esas alan bankacılık sistemini tam ve doğru olarak ifade edememektedir” olarak ifade etmiştir. Bu sözün karşılık bulmasının akabinde, 2005 yılında 5411 sayılı Bankacılık Kanununda yapılan değişiklik ile ‘ÖFK’ yerine ‘katılım bankası’ ibaresi getirilmiştir.⁴ ÖFK’ların banka kapsamına alınması ile likidite sorunu büyük ölçüde aşılmıştır. Zira ÖFK’lar, Bankacılık Kanunu’nda yapılan değişiklikten önce isimlerinde banka ibaresi olmasından dolayı uluslararası finansal işlemlerde sıkıntı yaşamışlardır.

2- Resmi Gazete. (1975, 27 Kasım). Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası Kuruluşuna Dair Kanun Hükmünde Kararname. Sayı:15425. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/15425.pdf>

3- Resmi Gazete. (1999, 31 Aralık). Bankalar Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun. Sayı:23923. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23923.pdf>

4- Resmi Gazete. (2005, 01 Kasım). 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu. Sayı:25983. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051101M1-1.htm>

Yapılan değişiklik ile beraber Özel Finans Kuruluşları Birliğinin adı değişerek Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) adını almıştır. Yaşanan bu gelişmeler katılım bankacılığı özelinde İslami finansın gelişiminde adeta çarpan etkisi oluşturmuştur. İslami finans adına ihtiyaç duyulan yasal düzenlemelerin art arda yapılıyor oluşu, katılım bankacılığına ve onun çevresinde gelişen İslami finans ekosistemine olan güveni arttırmıştır. Sermaye Piyasası Kurulu'nun (SPK), kira sertifikası (sukuk) ile ilgili ilk tebliği 01.04.2010 tarihli ve 2539 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış olup söz konusu tebliğin ardından ilk ihraç, 2011 yılında Kuveyt Türk Katılım Bankası tarafında 100 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (Dede, 2017; syf:71). Büyük oyuncu olarak devletin 2012 yılında bu piyasaya girerek sukuk ihraç etmeye başlaması ile piyasa canlanmış ve diğer oyuncular da bu alana yavaş yavaş girmeye başlamıştır (Dede, 2017; syf:71). Sukuk ihraçları ile beraber katılım bankaları bilançonun aktif tarafını çeşitlendirmiştir. İslami Sermaye piyasaları için bir diğer önemli gelişme de 2011 yılında katılım endeksinin kurulmasıdır. Katılım endeksi; Dünyadaki emsalleri (Dow Jones İslamic Index, FTSE Shariah Global Equity Index vs) gibi sermaye piyasalarında işlem gören İslami Finans ilkelerine uygun şirketleri belirleyen bir endeks oluşturmuştur.

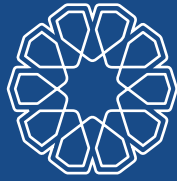
Bu dönemde bir diğer önemli gelişme ise İslami finansın ilk defa bir hükümet programında kendine yer bulmasıdır. 62. Hükümet programında kamu marifetiyle Faizsiz Finansın destekleneceği ve kamu katılım bankalarının kurulacağı yer almıştır (62. Hükümet Programı, 2014). Bu anlamda ilk kamu katılım bankası Ziraat Katılım 2015'te kurulmuştur. Kurulan 64. Ve 65. Hükümetlerin programlarında da aynı istikrar sürmüştür. Özellikle 65. Hükümet programında; 'Faizsiz finansman yöntemlerinin payının artırılması ve bu finans araçlarına daha fazla katılım sağlanması amacıyla teşvik edici vergisel düzenlemeler yapacağız. Kent- sel dönüşüm projelerinde sukuk gibi yeni finansman araçlarının önünü açacak düzenlemeler yapacağız.' ifadeleri yer almıştır (64. Hükümet Programı, 2016). Yine 2016'da Vakıf Katılım ve 2019'da Emlak Katılım Bankalarının açılışı ile kamu katılım bankalarının sayısı 3'e toplam katılım bankası sayısı ise 6'ya yükselmiş ve 2020 yılı itibariyle katılım bankalarının toplam bankacılık sektöründen aldığı pay %6,3'e yükselmiştir (TKBB, 2021). Geçtiğimiz günlerde, Merkez Bankası bünyesinde 'Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü' altında 'Katılım Bankacılığı Genel Müdürlüğü' kurulmuş ve bu gelişmeyi Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi bünyesinde kurulan 'Katılım Finans Daire Başkanlığı' takip etmiştir.

Sonuç ve Deęerlendirme

Türkiye'de 20. yüzyılın başlarında başlayan İslami finans çalışmalarının 1980'lerde olgunlaştığı ve ilk düzenlemelerin bu dönemde yapıldığı görülmektedir. Ancak dönemin siyasi ikliminin de etkisiyle gelişmeler belli bir noktadan öteye gitmemiştir. Belirtmekte fayda var ki bu dönemde yaşanan olumsuzluklardan elde edilen tecrübenin, 2000'li yıllarda yapılacak olan düzenlemelere katkısı yadsınamaz. Özellikle 2000'lerden sonra yapılan regülasyonlarla, İslami finansa olan güven artmıştır. Yine belirtmekte fayda var ki son 15 yılda katılım bankacılığı Türkiye'de ortalama %25 büyümüştür (Özdemir, 2019). Nitekim 2022'nin ilk çeyreğinde açılması beklenen 'İstanbul Finans Merkezi' projesi çerçevesinde bir katılım finans ekosisteminin oluşması da beklenmektedir. Yaşanan gelişmeler gösteriyor ki İslami finans Türkiye için önem arz eden stratejik bir konuma ulaşmıştır.

Kaynakça

- Alrifai, T. (2015). Islamic Finance and the New Financial System. In Islamic Finance and the New Financial System. <https://doi.org/10.1002/9781118990643>
- Dede, K. (2017). Katılım Hazine Ürünleri ve Sermaye Piyasası Uygulamaları. TKBB Yayınları. <https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/sermayepiyasalaruygulamaları.pdf>
- Özdemir, M. ve Aslan, H. (2017). Türkiye'de İslami Finansın Dönüşümünün Ekonomi Politikası. SETA Yayınları. <https://setav.org/assets/uploads/2017/06/Rapor85IslamiFinans.pdf>
- Özdemir, M. (2019). Katılım Bankacılığı: Son 15 Yılda Gelişmeler. <https://ilke.org.tr/katilim-bankaciligi-son-15-yildaki-gelisimler>
- Resmi Gazete. (1975, 27 Kasım). Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası Kuruluşuna Dair Kanun Hükmünde Kararname. Sayı:15425. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/15425.pdf>
- Resmi Gazete. (1984, 25 Şubat). Özel Finans Kurumları Kurulması Hakkında 83/7506 Sayılı Kararname. Sayı:18323. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18323.pdf>
- Resmi Gazete. (1999, 31 Aralık). Bankalar Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun. Sayı:23923. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23923.pdf>
- Resmi Gazete. (2005, 01 Kasım). 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu. Sayı:25983. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051101M1-1.htm>
- Resmi Gazete. (2010, 01 Nisan). Kira Sertifikalarına ve Varlık Kiralama Şirketlerine İlişkin Esaslar Hakkında Teblię. Sayı:27539. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/04/20100401-15.htm>
- TKBB. (2021). Sektör Mukayese Raporu - TKBB | Türkiye Katılım Bankaları Birliği. <https://tkbb.org.tr/veri/sectormukayese>
62. Hükümet Programı. (2014). <https://www.memurlar.net/common/news/documents/481857/hprogram.pdf>
64. Hükümet Programı. (2016). <https://webdosya.csb.gov.tr/db/strateji/icerikler/65-hukümet-programi-20180125142728.pdf>

İHTİSAS
AKADEMİ
